BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg
BG PULSE JOURNAL

AXBOROT BIBLIOGRAFIYA

Safoyeva Moxichexra Baxodirovna
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi,
Urgut tuman Axborot-kutubxona
markazi Bibliografiya xizmati rahbari

Kirish Zamonaviy jamiyat rivojining asosiy omillaridan biri — axborotdir. Fan, texnika, iqtisodiyot, ta'lim va ijtimoiy hayotning barcha sohalarida axborot hajmining kun sayin ortib borishi natijasida kerakli ma'lumotni topish, tanlash, tizimlashtirish va undan samarali foydalanish tobora murakkab jarayonga aylanib bormoqda. Ana shu ulkan axborot oqimini tartibga solish, saralash va foydalanuvchiga yetkazib berishda muhim o'rin tutuvchi soha — bu bibliografiya, xususan axborot-bibliografik faoliyatdir.

Ushbu maqolada bibliografiya tushunchasining kelib chiqishi, O'zbekistonda bibliografiya ishining shakllanish tarixi, bibliografik faoliyatning asosiy elementlari, bibliografiyaning turlari hamda uning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati yoritib beriladi.

1.Bibliografiya tushunchasi va uning kelib chiqishi

"Bibliografiya" so'zi birinchi marta Qadimgi Gretsiyada qo'llanilgan bo'lib, "biblion" — kitob va "grapho" — yozaman degan ma'nolarni anglatadi. Kitob nashr etish ishi boshlangunga qadar bu so'z kitobni qo'lda yozish va ko'chirib yozish ma'nosida ishlatilgan. Bibliografik axborotning eng qadimgi shakllari yozma madaniyat tarixi bilan chambarchas bog'liq: eramizdan avvalgi uchinchi ming yillikda Qadimgi Shumerda paydo bo'lgan ilk kutubxonalarda hujjatlar mazmuniga mos nomlar bilan tartiblangan qutilar va savatlar — bu kutubxonachilik ishidagi birinchi kataloglar hisoblanadi.

Miloddan avvalgi III asrda Ellinistik Misrdagi mashhur Aleksandriya kutubxonasida olim va shoir Kallimax tomonidan tuzilgan ro'yxat bibliografik faoliyatning ilk namunalaridan biri sifatida tarixga kirgan. Yevropada kitob bosish ishining kashf etilishi bilan bibliografiya yangi bosqichga — vaqtli matbuot nashrlari, maxsus bibliografik ko'rsatkichlar va davlat bibliografiyasi davriga o'tdi.

2.O'zbekistonda bibliografiya ishining shakllanishi

O'zbek tilida tuzilgan dastlabki bibliografik ko'rsatkich S. Dolimov va F. Ubaydullayevning 1934-yilda nashr etilgan "Mukammal ilmiy bibliografiya" asari bo'lib, unda uch ming kitobning tavsifi berilgan edi. 1926-yildan O'zbekiston Respublikasi kitob palatasi, 1930-yildan esa Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Respublikasi davlat kutubxonasi qoshida bibliografiya bo'limining tashkil etilishi o'zbek milliy bibliografiyasining izchil rivojlanishiga zamin yaratdi.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi Milliy kitob palatasi respublika davlat bibliografiyasining asosiy markazi hisoblanadi. Bibliografiya ishi bilan, shuningdek, O'zbekiston Milliy kutubxonasi va boshqa yirik kutubxonalar ham shug'ullanadi. Bibliografiyaga oid ilmiy-uslubiy ishlar asosan Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent davlat madaniyat instituti qoshidagi "Bibliografiya" kafedrasida olib boriladi.

3.Bibliografik faoliyatning asosiy elementlari

Bibliografik faoliyat — bu iste'molchilarning bibliografik axborotga bo'lgan talabini qondirish

bo'yicha faoliyat sohasi bo'lib, hujjat haqidagi ma'lumotni tayyorlash va uni foydalanuvchiga yetkazish jarayonlaridan iborat. Bu faoliyatning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardir:

- Bibliografik yozuv — hujjatning tarkibi va mazmuni haqidagi rasmiy ma'lumot bo'lib, bibliografik qidirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi;
- Bibliografik tavsif — muallif, sarlavha, nashr joyi, nashriyot, nashr yili, hajmi kabi ma'lumotlarni belgilangan tartibda aks ettiruvchi tavsif turi;
- Annotatsiya — hujjat mazmuni, shakli va boshqa xususiyatlariga qisqacha ta'rif beruvchi, bibliografik tavsifni to'ldiruvchi element;
- Referat — hujjatning asosiy faktik ma'lumotlarini, muallifning tanqidiy fikrisiz, qisqa va aniq shaklda yorituvchi matn.

Bibliografik axborotni tayyorlash jarayoni — bibliografik aniqlash, tanlash, qidirish, ishlov berish va guruhlashtirish kabi bosqichlardan iborat bo'lib, bu jarayonlarning barchasi birgalikda bibliografiyalash deb ataladi.

4.Bibliografiyaning turlari

Ijtimoiy vazifasiga ko'ra bibliografiya davlat bibliografiyasi, ilmiy-yordamchi bibliografiya va tavsiya bibliografiyasiga bo'linadi. Mazmuniga ko'ra esa umumiy, soha va mavzuli bibliografiyaga ajratiladi. Bundan tashqari, qamrovi va vaqt oralig'iga ko'ra quyidagi turlar ham mavjud:

- Milliy bibliografiya — mamlakat hududida nashr etilgan hujjatlarni to'liq qamrab oluvchi bibliografiya;
- Retrospektiv bibliografiya — o'tmishda nashr etilgan hujjatlarni tavsiflovchi bibliografiya turi;
- Joriy bibliografiya — yangi nashr etilayotgan hujjatlar haqida operativ ma'lumot beruvchi bibliografiya;
- Elektron (raqamli) bibliografiya — internet resurslari va elektron ma'lumotlar bazalarini qamrab oluvchi zamonaviy shakl.

5.Zamonaviy axborot texnologiyalari va bibliografiya

Internet va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bibliografik faoliyatda katta o'zgarishlarga olib keldi. Elektron kataloglar, ma'lumotlar bazalari va bibliografik menejer dasturlar orqali axborotni yig'ish, saqlash va qayta ishlash ancha osonlashdi. Zamonaviy bibliograf mutaxassislar elektron resurslarni katalogga kiritish, ma'lumotlar bazalarini yuritish, foydalanuvchilarga axborot-bibliografik xizmat ko'rsatish hamda ilmiy tadqiqotlar uchun adabiyotlar ro'yxatini tuzishda yordam berish kabi vazifalarni bajaradilar.

6.Axborot bibliografiyasining jamiyat hayotidagi ahamiyati

Bibliografiya jamiyat taraqqiyotida bir necha muhim vazifalarni bajaradi: u o'tmishda yaratilgan madaniy boyliklar va nashriyot ishi tarixi haqida ma'lumot beradi, kitobxonga adabiyot tanlashda yordam beradi, o'qish va axborot bilan ishlash madaniyatini tarbiyalaydi hamda ilmiy-tadqiqot ishlari uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, u tekshirilgan va tizimlashtirilgan manbalar bilan ishlashni ta'minlash orqali ishonchsiz ma'lumotlarning tarqalishiga qarshi kurashda ham muhim vosita hisoblanadi.

Xulosa Xulosa qilib aytganda, bibliografiya insoniyat tomonidan qadimdan shakllantirilgan, hujjatlangan bilimlarni tizimlashtirish, saqlash va kelajak avlodlarga yetkazishning muhim

vositasidir. O'zbekistonda bu soha 1920—1930-yillardan boshlab izchil tashkiliy shaklga ega bo'lib, bugungi kunda zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg'unlashgan holda rivojlanmoqda. Shu sababli kelajak kutubxonashunos va axborotshunos mutaxassislarini tayyorlashda bibliografiya asoslarini chuqur o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Berdiyeva Z., Mamatraimova H., Zokirova T. Umumiy bibliografiya: Madaniyat, san'at va pedagogika kollejlari uchun o'quv qo'llanma. Qayta ishlangan 2-nashri. — Toshkent: "O'qituvchi" NMIU, 2013. (To'liq matni: api.ziyonet.uz)
2."Bibliografiya" — ma'lumotnoma maqolasi. (Manba: uzpedia.uz/pedia/bibliografiya)
3. Qosimova O. (tahr.) O'zbekistonda kutubxonachilik ishi: Oliy va o'rta maxsus kutubxona ta'lim yo'nalishi talabalari uchun qo'llanma. — Toshkent: O'qituvchi, 1989. — 192 b.
4. Ganiyeva B.I. Axborot-kutubxona katalogi va fondi: o'quv qo'llanma. (Manba: namdu.uz kutubxonasi) 5. "O'zbekiston milliy kutubxonasi" — Vikipediya, ozod ensiklopediya. (Manba: uz.wikipedia.org)
6. Davlatov S.X., To'ychiyeva Sh. va boshq. "Kutubxona-axborot faoliyati" ta'lim yo'nalishi bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. — Qo'qon davlat universiteti. (Manba: kokandsu.uz)